

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 25

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. — Рівне: РДГУ, 2003. — 196 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор** доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН**Мітюров Борис Никифорович** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Хом'як Іван Миколайович** (Рівненський державний гуманітарний університет);кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 31.01.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2003

не справляється з психологічною переробкою концентруючої дії психотравмуючих і фрустраційних ситуацій у зв'язку з послабленням чи "зломленням" механізмів психологічного захисту і дією механізмів неадекватної захищеності. Психічні стани характеризуються порушенням сну. Найчастіше сон порушується в особливо відповідальні періоди життя неповнолітнього. Заважають засипанню нав'язливі думки про дід, рідних, знайомих. Розлади сну проявляються у підлітків по-різному: поверхневий, неглибокий сон знаходиться у великій залежності як від зовнішніх факторів (нічний шум, світло, запахи в жилій кімнаті, ходіння, хрпіння людей), так і від внутрішніх установок особистості (перед розпратою в період сну зі сторони негативно налаштованих осіб). Раннє просипання може бути результатом неглибокого сну чи самостійним його порушенням. Найбільш серйозні порушення сну – безсоння, яке "розтягує" ніч, психологічно і фізично виснажує людину, викликає головний біль, робить дратівливим, замкненим, озлобленим.

Сновидіння неповнолітніх носять неспокійний тривожний характер. Особливо неповнолітні, які зазнають знущань зі сторони негативно налаштованих осіб, бачать страшні, кошмарні сновидіння, які супроводжуються страхом, відчуттям незахищеності.

Для подолання психічних станів, які негативно впливають на особистість, повинні застосовуватися психічні, психологічні і медичні режимні міри в комплексі. Це буде сприяти суттєвому зниженню рівня різновидних видів відхиленої поведінки неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Личность преступника как объект психологического исследования. //Под ред. А.Р. Ратинова. – М., 1979. – 249 с.
2. Кондратьев М.Ю. Социально-психологическая диагностика межличностных отношений подростков. //Социально-психологический диагностико-коррекционный инструментарий. – М., 1993. – 217 с.
3. Кондратьев М.Ю. Подросток в системе межличностных отношений закрытого воспитательного учреждения. Монография. – М.: Федеральный институт социологии образования, 1994. – 343 с.
4. Кузнецов О.Н., Лебедев В.М. Психология и психопатология одиночества. – М., 1972. – 312 с.
5. Пирожков В.Ф. Криминальная психология. – М.: Изд-во «Ось-89», 1998. – 320 с.

Одержано редакцією 12.12.2002

УДК: 373.021

Л.А. СЕРЕДЮК

РОЗШИРЕННЯ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА САМОДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ, ЯК УМОВА ОПТИМІЗАЦІЇ САМОВИРАЖЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Виходячи з особливостей раннього юнацького віку, з метою забезпечення самовираження особистості, актуальні такі види самодіяльності старшокласників: 1) самостійне вивчення окремих навчальних предметів учнями з підвищеною навчаємністю на основі індивідуальних програм (індивідуальної організації цього процесу); 2) складання і виконання проєктів теоретичного і практичного характеру; 3) участь у об'єднаннях старшокласників за інтересами.

Питання самостійного вивчення окремих навчальних предметів учнями досліджувалося в дидактиці в контексті організації навчання старшокласників, що мають високий рівень навчаємності [4].

Проведений нами теоретичний аналіз показав значні потенціальні можливості даного виду самодіяльності старшокласників у оптимізації самовираження особистості: задовольняє прагненню старшокласників до самостійності, оскільки обирається та здійснюється свідомо і добровільно; базується виключно на активності учня; надає йому можливості впевнитися у власних силах, наявності в нього відповідних здібностей; створює сприятливі умови для розвитку здібностей, оскільки передбачає саморегуляцію процесу й індивідуальний темп; вивільнює час для задоволення інших потреб особистості, участі в інших видах діяльності.

Надання учню за його проханням можливості самостійного вивчення предмета є реальним проявом довіри до особистості. А довіри часто бракує у сучасному шкільному виховному просторі, де все ще панує авторитарність і жорсткий контроль вихователя, і старшокласник нерідко ставиться в умови залежності й опікування, що майже не відрізняються від тих, у яких перебувають молодші школярі.

Отже, наш внесок у питання самостійного вивчення деяких предметів старшокласниками полягає у застосуванні цієї ідеї для реалізації виховної мети – оптимізації самовираження старшокласників. Такий вид діяльності учнів, як складання й виконання проєктів, – не новий у педагогіці [3]. У вітчизняній педагогічній науці та практиці даний метод був поширений у 20-х роках ХХ століття. Проте його універсальність призвела до відмови від систематичного вивчення навчальних предметів і впровадження комплексно-проєктних програм (1929-1930рр.), що призвело до різкого зниження рівня загальноосвітньої підготовки школярів. Тому в подальшій практиці вітчизняної школи метод проєктів тривалий час не застосовувався.

У зарубіжній педагогіці він особливо активно використовується в теорії та практиці виховання. Саме у цій сфері, як наголошують дослідники, метод проєктів має чималі потенційні можливості.

У новій якості метод проектів повертається зараз в українську систему виховання. Зокрема досить інтенсивно він розробляється з метою екологічного виховання школярів [1; 2; 5; 6].

Використовуючи метод проектів з метою оптимізації самовираження старшокласників, ми спираємося на розширене трактування цього методу (що враховує сучасні завдання освіти), як способу організації педагогічного процесу, заснованого на взаємодії педагога й вихованця між собою та з навколишнім середовищем у ході реалізації проекту – поетапної практичної діяльності, спрямованої на досягнення поставлених цілей [6]. Цілям самовираження старшокласників метод проектів задовольняє завдяки тому, що комплексно реалізує такі педагогічні принципи, як самодіяльність учнів, співробітництво суб'єктів виховного процесу, врахування вікових та індивідуальних особливостей, діяльнісний підхід, актуалізація суб'єктивної позиції учнів у педагогічному процесі, взаємозв'язок педагогічного процесу з навколишнім природним та соціальним середовищем тощо.

Завдяки використанню методу проектів відбувається свосередня педагогізація взаємодії учнів з навколишнім середовищем, педагогічний процес накладається на процес освоєння учнями природного і соціального середовища. Педагогічний процес виводиться зі стін школи в оточуючий світ, регулюється стихія впливів навколишнього середовища на учнів.

Педагогічний вплив здійснюється у спільній діяльності учня й вихователя, останній супроводжує учня у його життєдіяльності, в освоєнні навколишнього світу. Актуалізуються: суб'єктивна позиція учня в педагогічному процесі; його інтереси; вікові та індивідуальні особливості; практичне застосування знань, умінь і навичок, потреби в самореалізації, самовираженні, творчій особистісно і суспільно значущій діяльності. Метод проектів забезпечує розвиток особистості, дає можливість спостерігати за ним, вести учня від проекту до проекту.

Виходячи з відомої класифікації проектів, доцільні такі види проектів старшокласників:

- за складом учасників: індивідуальні, групові, колективні;
- за цільовою установкою: теоретичного та практичного спрямування;
- за тематикою: пов'язані змістом з програмовим матеріалом і не пов'язані з навчальними предметами;
- за терміном реалізації: короткотермінові (протягом 1-4 тижнів) та довготривалі (2-12 місяців).

Потребує наукового обґрунтування, який зміст повинні розкривати проекти старшокласників. Маються на увазі не конкретні теми, яких може бути безліч і формулювання та вибір яких залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників, що позначаються на педагогічному процесі, йдеться про узагальнені напрями, актуальні для сьогодення.

Оскільки виконання проекту є діяльністю, а її мета полягає у самовираженні особистості, доцільно зміст проектів виділяти за основними сферами життєдіяльності особистості, подібно до того, як розбудовується банк видів діяльності старшокласників.

Узагальнений зміст проектів старшокласників.

Сфера життєдіяльності особистості „Я – сам”.

Фізичне самовдосконалення: загартування, розвиток фізичної сили, покращення постави, ходи, оздоровлення свого способу життя, звичок тощо.

Удосконалення психічного „я”: розвиток мислення, самосвідомості, уяви, пам'яті, уваги, мови тощо.

Удосконалення морального „я”: характеру, волі, покращення людських якостей тощо.

Сфера життєдіяльності особистості „Я – інші люди”.

Розширення своєї інформованості: розширення кола своєї діяльності; розширення і покращення свого спілкування (з однолітками, дорослими, членами родини тощо); вивчення і покращення стосунків у класному колективі; підвищення свого статусу в колективі; дослідження складу населення (вікового, національного, професійного тощо) населеного пункту, району тощо.

Сфера життєдіяльності особистості „Я – природа”.

Дослідження і опис рельєфу місцевості; дослідження типів і стану ґрунтів; дослідження видів рослин і тварин регіону; дослідження і опис характеру залягання та видів порід та мінералогічного складу верхнього шару земної кори у регіоні тощо.

Здійснення візуального екологічного моніторингу навколишнього середовища; дослідження впливу місцевого виробництва на довкілля; аналіз своєї причетності до глобальних екологічних проблем; аналіз своєї екологічної позиції та її активізація; покращення стану навколишнього середовища.

Сфера життєдіяльності особистості „Я – культура”.

Дослідження умов життя, творчого процесу та особистісних якостей улюблених учнями поетів, письменників, музикантів, художників на основі вивчення документальної літератури (листування, есе, спогадів тощо); дослідження портретів відомих людей (історичних діячів, вчених, діячів культури тощо); дослідження походження і історичного розвитку певних особливостей рідної мови (на регіональному матеріалі); дослідження походження й розвитку іноземних мов у зв'язку з природними умовами, державним устроєм, народонаселенням тощо відповідних країн світу; порівняння структурних (граматичних) особливостей та вимови рідної мови з іноземними мовами; дослідження історії рідного краю, визначних подій, пов'язаних з його територією; вивчення наявності у регіоні підприємств,

організацій, громадських рухів, центрів, клубів різного спрямування і призначення; вивчення застосування хімічних, фізичних, біологічних процесів і закономірностей у технологіях місцевого виробництва; дослідження напрямів розвитку енергетичної системи в регіоні, районі, населеному пункті; дослідження і опис розвитку транспортної мережі в регіоні; досліджування музейної справи у населеному пункті; участь у створенні музеїв тощо.

Проекти розраховані на самостійну роботу учнів з документальною, науково-популярною, довідковою літературою, періодичною пресою, музейними експонатами, магнітофонними та відеозаписами, кінофільмами, Інтернетом тощо, тими джерелами інформації, що є суттєвим підґрунтям для формування власних оцінок, вироблення особистої позиції, проте вкрай недостатньо використовуються в шкільному педагогічному процесі. У процесі виконання проектів учні вчать науковим методам дослідження, проведенню спостереження, бесід, опитування; аналізу, синтезу, абстрагуванню, узагальненню і систематизації, моделюванню, системному підходу тощо.

Важливе значення мають принципи організації виконання проектів:

1. добровільності (обов'язково охоплювати цією роботою усіх учнів непотрібно);
2. вільного вибору учнями виду та змісту проекту;
3. попередження переобтяження учнів і вчителів;
4. стимулювання діяльності з виконання проектів.

Порушення цих принципів недопустиме, оскільки викривляє, дискредитує саму ідею самодіяльності учнів, їх самовираження.

У розробці проектів школярів присутні такі етапи:

1. Визначення цілей проекту.
2. Розробка проекту – плану діяльності по досягненню поставленої мети: основні завдання; до кого доведеться звернутися по допомогу, за порадою; яку літературу потрібно опрацювати; яке приладдя буде необхідне, з якими засобами потрібно навчитися поводитись тощо.
3. Виконання проекту (конкретна практична справа чи ряд практичних кроків до мети).
4. Підведення підсумків виконання проекту та визначення завдань для нових проектів (конкретного чи розширеного та поглибленого змісту) [5].

Ефективне використання методу проектів у навчально-виховному процесі старшокласників передбачає розуміння й виконання педагогічним колективом таких функцій:

1. Повідомлення про організацію даної форми роботи і можливість бажаючих залучитися до неї.
2. Ознайомлення учнів з можливим орієнтовним змістом проектів, принципами організації й етапами їх виконання.
3. Ведення обліку виконання проектів, оприлюднення інформації про обрані теми проектів, їх виконавців, дати й місце повідомлень про завершені проекти.
4. Надання консультацій та іншої допомоги учням у виконанні проектів, у разі наявності такої потреби.
5. Організація різних видів повідомлень про завершені проекти.
6. Стимулювання виконання проектів: врахування результатів виконання проектів, пов'язаних змістом з навчальними програмами, при оцінюванні вчителями навчальних досягнень учнів; різні види винагород за проекти, що не стосуються навчального процесу.

Виконання проектів тісно пов'язане з такою формою організації самодіяльності учнів, як об'єднання школярів за інтересами, проте далеко не вичерпує функцій і можливостей останніх. Розглянемо, чому ми завдалися саме цієї форми самодіяльності з метою оптимізації процесу самовираження особистості старшокласників і які особливості нашого підходу в її реалізації.

Традиційно в масовій шкільній практиці існують гуртки, найчастіше, предметні чи прикладного характеру, а також спортивні секції, рідше – об'єднання культурного спрямування (хор, ансамблі: естрадні, фольклорні, танцювальні; художні студії тощо). Формально вважається, що шкільні гуртки задовольняють інтереси школярів. Фактично ж процедура їх створення починається не замовленнями школярів, а пошуком фахівців, здатних і згодних бути керівниками якихось гуртків. В разі, коли спеціалістів знайдено, вивіщується об'ява про набір до відповідних гуртків, і учні обирають з того, що їм запропонували. Водночас, залучення учнів до об'єднань за інтересами в контексті позакласної виховної роботи – не нова проблема в педагогічній науці. Досліджено питання змісту, організації роботи таких об'єднань різних видів, розвитку пізнавального інтересу, творчого потенціалу школярів засобами цих об'єднань тощо.

Ідея об'єднань школярів за інтересами в нашому дослідженні є спробою відродити й розвинути з урахуванням особливостей сьогодення теоретичні й практичні надбання з цієї проблеми, закладені в психолого-педагогічних роботах і шкільному досвіді, що принципово відрізняються від описаного традиційного функціонування гуртків у школах.

Об'єднання школярів за інтересами створюються після вивчення і систематизації замовлень учнів на певні види діяльності та створення відповідного банку даних, цебто справді задовольняють їх інтереси і є добровільними.

Далі передбачається відмова від універсализації гуртка, як організаційної форми позакласної роботи, мається на увазі розширення “каталогу” різних за цілями та організаційною структурою добровільних об'єднань учнів: клубів, товариств, спілок, ансамблів, секцій тощо. Розширюється і змістова палітра діяльності цих об'єднань відповідно до замовленого старшокласниками банку видів діяльності, зокрема, тих, що не пов'язані з навчальними предметами. Нарешті, і це чи не найголовніше, відповідно до характерних особливостей самодіяльності розв'язується і питання управління, керівництва учнівськими об'єднаннями. Спеціально передбачається відсутність вихователів на перших зібраннях утворених груп, надання можливості самоорганізації.

Старшокласники, що об'єдналися на основі спільності інтересу, мають самостійно обирати доцільну для проведення своєї діяльності організаційну форму (клуб, товариство тощо), спільно виробляти і затверджувати статут, назву об'єднання, графік роботи, поступово у співпраці виробляти зміст роботи. Отже, група, що утворилася, самостійно, на свій розсуд, розбудовує своє об'єднання.

За умови відсутності формальних керівників на зустрічах членів об'єднань, одразу чи згодом, проте неодмінно виробляється демократичний стиль спілкування, оскільки всі мають однакові права висловлюватися, ділитися знаннями про даний вид діяльності та набутим досвідом її виконання (якщо такий є). Отже, всі учні мають абсолютно однакові зовнішні умови для самовираження в спілкуванні та спільній діяльності, більше того, умови об'єднання ставлять особистість перед необхідністю виявлення активності, точніше, задовольняють цій її потребі, власне через яку вона й прагнула до об'єднання.

Починає працювати механізм авторитету особистості. Залежно від індивідуальних особливостей учнів, типу самовираження серед них виділяються лідери. Найчастіше лідером визначається той, хто більше знає, краще вміє виконувати дану діяльність, дотримується партнерського стилю спілкування, викликає довіру, виявляє організаторські здібності. Ті учні, що прагнуть лідерства, проте мають для цього менше даних, порівняно з визнаними лідерами, наочно переконаються, що їхня самооцінка в цьому плані завищена.

Після певного періоду розвитку, “визрівання”, об'єднання може при потребі замовити керівника, куратора чи консультанта. Проте остаточне рішення про доцільну форму керівництва та призначення певної особи для цієї ролі приймається після відвідування об'єднання керівництвом школи й аналізу конкретної ситуації, оцінки інтелектуального потенціалу й сукупного практичного досвіду учнів, рівня самоуправління, характеру стосунків між учнями тощо. Заохочується і самостійний пошук учнями консультанта об'єднання (в разі потреби, спонсора на придбання певного устаткування, інструментів тощо) поза школою, через сімейні, індивідуальні канали чи офіційне звернення до соціальної служби молоді тощо. Унаслідок обгрунтованої організації роботи об'єднань школярів за інтересами знімається опіка дорослих над старшокласниками, якої вони так прагнуть позбутися, відкривається широкий простір для самовираження у самостійній діяльності.

В процесі розмірковування про форми, напрями, зміст діяльності об'єднання учні виявляють у себе дефіцит знань певного спрямування, необхідних для прийняття рішень і виконання діяльності, тому запобігають до пошуків відповідної наукової інформації у різних джерелах, завдаються спроб розробити нові й удосконалювати відомі їм способи виконання обраних видів діяльності. Розгортається активний творчий процес.

Ідея об'єднань школярів за інтересами у обгрунтованому нами варіанті вирішує ще одну проблему – фінансування. Про труднощі фінансування цієї роботи в школі відомо, до цього варто додати фінансові труднощі батьків, неспроможність багатьох із них забезпечити дітям можливість відвідування позашкільних виховних закладів, відповідно до їхніх нахилів й інтересів.

Нарешті, є ще одна дуже важлива перевага зазначеної організації об'єднань учнів: фактично, ці об'єднання є проміжною ланкою між формальними і неформальними об'єднаннями. Подібно до перших їм характерні наступні ознаки:

- офіційно зареєстровані як складова шкільного виховного простору;
- мають свій статут, графік, план і зміст роботи;
- можуть мати офіційного куратора, консультанта.

Інші ознаки наближають їх до неформальних об'єднань:

- виникають на основі спільного інтересу;
- передбачають вільне відвідування зібрань;
- можуть не мати формального лідера за відсутністю потреби в ньому;
- можуть висовувати неформального лідера чи налагоджувати рівноправне партнерство в діяльності;
- виявляють гнучкість у змісті діяльності, внаслідок відсутності жорсткого плану роботи.

Отже, розбудовуючи такого роду об'єднання, ми фактично переміщуємо у виховне середовище з випадкового середовища гурти учнів, що могли бути неформальними і не підлягали б професійному виховному впливу.

Обґрунтована модель розбудови й діяльності об'єднань школярів за інтересами суттєво змінює роль і функції педагогічного колективу в цьому процесі. Серед останніх виділимо такі:

1. Підготовка інформації для вчителів і учнів про особливості організації й функціонування різних форм об'єднань за інтересами: клубів, товариств, спілок, рухів, ансамблів, секцій, гуртків, оркестрів тощо (замдиректора з виховної роботи).

2. Розробка й друкування змісту бланку-замовлення на організацію відповідного об'єднання; розмноження цього бланку за кількістю учнів старших класів.

3. Збори старшокласників, їх інформування про запровадження нової організації учнівських об'єднань за інтересами; наявність в учнів можливостей реалізувати свої потреби у певних видах діяльності у різних формах об'єднань, що будуть функціонувати за принципами самодіяльності й самоуправління; отримання зворотного зв'язку про доцільність даної ідеї.

4. Збір заповнених учнями бланків-замовлень, їх сортування й групування за одним чи близькими видами діяльності, складання списків отриманих груп учнів, аналіз і регулювання їхнього кількісного наповнення.

5. Вивішування в школі списків членів об'єднань, дати й місця перших зібрань.

6. Ознайомлення з організацією та змістом роботи об'єднань, їх популяризація в школі.

7. Організація взаємодії об'єднань, обміну результатами їх діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дементієвська Н.П., Морзе Н.В. Телекомунікаційні проекти: стан та перспективи // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 1999. – №4. – С. 21-24.
2. Жураковская В.М., Симоненко В.Д. Десять творческих проектов для учащихся VII-IX кл. – Брянск: БГПУ, 1997. – 46 с.
3. Кильнатрик В. Основы метода. Сжатый перевод с англ. Н.Н.Ильина в излож. Н.Н. и М.Ф. Ильиных с введением С.С.Моложавого. – М. –Л. ГИЗ, 1928. – 115 с.
4. Лисица Г.Г. Организация учебной деятельности старшеклассников с повышенной обучаемостью: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1991. – 22 с.
5. Освітні технології: Навч. –метод. посібник / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
6. Цветкова И.В. Экология для начальной школы. Игры и проекты. Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: “Академия развития”, 1997. – 192 с.

Одержано редакцією 25.12.2002

УДК: 370.317.04

Г.І. НАУМЧУК

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СІМ'Ї

Суспільно-політичні умови, в яких функціонує сучасна українська сім'я, характеризуються досить різкою зміною соціально-економічних відносин у суспільстві, коли пріоритети надаються особистості людини, її практичній діяльності в усіх галузях виробництва та духовної культури. Педагогічні дослідження, вивчення практики сімейного виховання засвідчують, що процес урбанізації та міграції населення, зниження шлюбного віку не сприяє засвоєнню моральних та етнічних цінностей народу, а веде до втрати кращих традицій, досвіду народної педагогіки у національному сімейному вихованні. Ці втрати значно можна було б компенсувати системою дошкільного і шкільного виховання дітей, організацією педагогічної освіти батьків і всього населення, що забезпечило б високий рівень педагогічно грамотного і цілеспрямованого виховання дітей у сім'ї.

Критично оцінюючи надбання сімейної педагогіки та досліджень педагогічного всеобучу батьків минулих років, сьогодні ми можемо констатувати і певні позитивні зміни. Перш за все це стосується урізноманітнення форм і методів роботи школи з батьками, розробки і застосування різноманітних методик вивчення сім'ї, батьків, учнів, колективів, удосконалення системи педагогічного всеобучу та роботи з сім'ями, які не приділяють уваги вихованню дітей, відродження і впровадження кращих традицій українського народу.

У зв'язку з проблемами, які постають в сучасній сімейній педагогіці, виникає необхідність уточнення або й повної заміни ідей щодо виховання дітей в сучасній українській сім'ї. На нашу думку, у вихованні підростаючого покоління важливими чинниками має стати саме родинна педагогіка, яка повинна виробити оригінальні сучасні форми і методи впливу на особистість дитини. Вся система родинної педагогіки має бути спрямована на підготовку та адаптацію до самостійного життя, орієнтацію в природному і суспільному середовищі. Головним критерієм вихованості дитини є її суспільна поведінка та практична діяльність у сім'ї і поза нею. Вивчаючи питання про сімейно-родинне виховання, приходимо до висновку, що родинна педагогіка не зводиться до простого засвоєння певних моральних норм поведінки, їх відтворення в сім'ї, побуті, суспільних і міжособистісних відносинах. В даному

ЗМІСТ

Вступне слово	3
1. Гавриш Н.В. Педагогічний погляд на дитячу творчість як явище культури.....	4
2. Воробйов А.М. Місце соціокультурних чинників в українській ментальності	8
3. Главінська О.Д. Усвідомлення дитиною своєї суб'єктності як необхідна умова формування адекватної самооцінки	14
4. Івашкевич Е.З. Психологічне обґрунтування діалогічності пізнавальної діяльності як комунікативного процесу	19
5. Савуляк В.О. Психосоціальні фактори наркотичної залежності.....	24
6. Безлюдна В.І. Актуалізація комунікативної потреби у дітей дошкільного віку.....	29
7. Янцур Л.А., Верусь Н.С. Психолого-педагогічні умови формування зображувальної діяльності у дітей третього року життя	36
8. Косарева О.І. Психолого-педагогічні особливості конфліктів дошкільників з батьками в сім'ї.....	39
9. Корчакова Н.В. Усвідомлення молодшими школярами сутності презентаційної ситуації та власних самопрезентаційних намірів.....	42
10. Одолінський В.Г. До проблеми соціалізації молодших школярів.....	46
11. Рудюк О.В. До проблеми внутрішньоособистісного конфлікту у юнаків в ситуації соціальної депривації 48	
12. Михальчук Н.О. Психологічні аспекти проведення дискусій в межах мікрогруп на уроках іноземної мови в середній школі.....	53
13. Цуканова М.С. Основні аспекти проблеми психічних кризових станів, які виникають у неповнолітніх засуджених під час відбування покарання.....	55
14. Середюк Л.А. Розширення сфери діяльності та самодіяльності учнів, як умова оптимізації самовираження старшокласників.....	58
15. Наумчук Г.І. Педагогічні умови національного виховання дітей в сім'ї.....	62
16. Харламенко В.Б. Професійна орієнтація учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема	66
17. Мельник О.В. Зміст і структура профконсультаційної роботи із школярами.....	70
18. Капустіна О.В. Методика професійного самовизначення Д.Голланда.....	74
19. Рудницька Н.Ю. Методи вивчення краєзнавчого матеріалу учнями шкіл Волині (1917-1932 рр.)	79
20. Шарапова Т.М. Методика застосування рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень школярів при вивченні курсу "Екологія".....	81
21. Кільдеров Д.Е. Уявні просторові перетворення як основа оперування динамічними образами об'ємних предметів	87
22. Ковбаса Ю.М. Вимоги до змісту навчання основам бухгалтерського обліку у 10-11-х класах середніх загальноосвітніх закладів	91
23. Сингаївський Д.В., Белошицький О.О., Ковальов В.М. Оновлення змісту трудової підготовки молоді на основі технічної творчості	94
24. Ващук О.В. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі учнів 5-7 класів.....	98
25. Хоронжевський О.М. Формування гігієнічної культури у школярів основної школи в процесі трудового навчання – запорука профілактики професійних захворювань	103
26. Онишко Н.П. Школи з альтернативною формою навчання у системі освіти Німеччини.....	105
27. Якимчук С.Н. Музичне мистецтво як один із провідних засобів виховання особистості	110
28. Левківський М.В. Історико-педагогічне краєзнавство у формуванні компетентності майбутнього вчителя 112	
29. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами	116
30. Бородіна К.І., Кмець А.М. Структура екологічної свідомості студентів педагогічного вузу.....	120
31. Герман Н.В. Проблеми професійної підготовки вчителя в процесі вивчення дисципліни „Безпека життєдіяльності людини”	123
32. Козяр М.М., Янцур М.С., Хом'як О.Л. Деякі аспекти методичного забезпечення процесу вивчення машинної графіки у вищій школі.....	126
33. Джеджула О.М. Попередні умови побудови моделі графічної діяльності студента.....	131
34. Козяр М.М., Гордійчук І.І., Вовк В.Ф., Лебедюк Є.А. Система контролю знань студентів з інженерної графіки 133	
35. Черуха Н.В. Індивідуалізація процесу навчання іноземних мов для спеціальних цілей: сутність, особливості, сучасні проблеми	137
36. Янцур М.С., Войтко А.І. Використання модульно-рейтингової системи навчання в підготовці майбутніх вчителів до профорієнтаційної роботи з учнями	140
37. Осницька Т.Р. Педагогічні ідеї духовно-морального виховання учнівської та студентської молоді в педагогічній спадщині С.Я. Дем'янчука	146

38. Яковенко Л.П. Художнє мислення: зміст, структура, проблеми формування засобами музичного мистецтва 148
39. Вакульчук М.В., Шолудько Н.Г. Красномовство – мистецтво формування риторичної культури особистості в умовах вищої школи..... 152
40. Савчин Л.М. Культурологічні концепції та їх реалізація в системі вищої освіти 155
41. Станіславська К.І. Про деякі аспекти розвитку музичного сприймання студентів режисерських спеціалізацій 159
42. Ярмачук Т.М. Формування у студентів вмій та навичок виконання творів французьких клавесиністів 163
43. Піддубник В.Г. Розвиток професійних умінь і навичок студентів на уроках хорового сольфеджіо 167
44. Тарчинська Ю.Г. Проблема формування навичок виразного виконання в аспекті розвитку техніки гри на фортепіано 168
45. Сверлюк Я.В. Психолого-педагогічні основи керування оркестровим колективом 173
46. Димченко С.С. Педагогічна і диригентська спадщина М.Малька в історичному часі української музичної культури 175
47. Сіончук О.В. Формування художніх цінностей особистості засобами музичного мистецтва 180
48. Скільська Л.І. Специфічні особливості роботи з дитячим хоровим колективом..... 182
49. Гаврилова Г.П. Громадянське виховання молоді засобами народознавства на матеріалі української літератури 185
50. Чичановська Н.Ф. Художньо-творчий розвиток учнівської молоді Рівненщини в умовах національного відродження..... 189
Відомості про авторів 192

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 25

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Курченко Н.Б.
Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 12.12.2002 р. Підписано до друку 31.01.2003 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 28,38. Замовлення № 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки
(к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59   **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. —
Рівне: РДГУ, 2003. — 196 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 6.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20